

EDEBİYATÇILARIN GÖZÜ İLE EYÜP

Mehmet Nuri Yardım

1960 siirt doğumlu, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi 1985'de bitirdi.1979'da başladığı gazetecilik hayatını Yeni Asya, Doğu, Tercüman, Türkiye, Zaman, Bizim gazete, Ortadoğu gazetelerinde devam ettirdi. Röpörtajlar yaptı, kimi sivil kuruluşların yönetiminde bulundu. Bazı yayın serilerini editörlüğünü üstlendi. Halen Kubbealtı Akademisi kültür sanat vakfının müdürlüğünü yürüten Yardım gazete ve dergilerde düzenli yayınları çıkmakta, yayınlanmış araştırma, inceleme, röpörtaj, biyografi ve çocuk alanlarında kitapları bulunmakta

Türk edebiyatında semtler ve şehirler hakkında kaleme alınan şiir ve yazılar önemli bir yer tutar. Edebiyatımızda en fazla işlenmiş şehir olan İstanbul'un mutena semtlerinden ve ilçelerinden olan Eyüp hakkında da şair ve yazarlarımız, birbirlerinden güzel şiir ve yazılar yazmışlar, inanç dünyamızın aynası olan semtin uhrevi mekânlarını, hikâye ve romanlarına konu edinmişlerdir.

Eski edebiyatımızda Eyüp, yeni edebiyatımıza göre biraz daha az yer almıştır edebiyat metinlerinde. Bunun çeşitli sebepleri üzerinde durulabilir. Her şeyden önce eski zamanlarda Eyüp'teki manevi atmosferin İstanbul'un hemen bütün semtlerinde yaşandığı hususu unutulmamalıdır. Ama Tanzimat'tan sonraki Türk edebiyatında Eyüp daha belirgin bir şekilde öne çıkar. Çünkü batıya ilginin arttığı, milli ve öz kültür ile yaşama biçiminin küçümsendiği bir dönem başlamıştır. Dolayısıyla edebiyatçılarımız milli kimliğini ve dinî yapısını değiştirmeyen Eyüp'ü bu yönüyle hemen fark etmiş ve eserlerinde semti aslına uygun biçimde işlemişlerdir.

Klasik Türk edebiyatında **Lâtîfi'nin** (ö. 1582) "Evsâf-ı İstanbul"unda Hazret-i **Ebu Eyyüb El-Ensari'**den, türbesinden ve camiinden bahsedilir. **Tâcîzâde Cafer Çelebi'nin** (ö.1514) Hevesnâme adlı İstanbul Şehrengizi'nde de aynı konunun ele alındığını görüyoruz. **Beşir Ayvazoğlu**, Divan şairlerinin niçin Eyüp'ten hiç bahsetmediklerini **Hasırcızâde Mehmet Ağa'nın** (ö.1837) "Kaside-i Teferrüciye"sindeki beytine bağladığını söyler.⁽¹⁾ Nükteleleriyle tanınan Hasırcızâde bir beyti ile Eyüp'e niçin rağbet olmadığını kısaca şöyle özetlemişti:

*Ziyâretgâhdır Eyyüb-i Ensârî beğim amma
Halâvet bahşider bir nesnesi yok tab'-ı insâne*

Muhlis Mustafa Efendi de (ö.1728) bir şiirinde "Hazret-i Sultan Eyyüb"dan bahsederken **Şair Aşkî** ise (ö. 1574) de Eyüp'te kesilen adak kurbanlarından söz eder. Divan şiirinin son büyük temsilcisi **Şeyh Gâlib**, Sultan **III. Selim'in** annesi **Mihrişah Valide Sultan** tarafından Bostan İskelesi Caddesi'nde yaptırılan sebilin kitâbesini yazar. Gâlib burada semtin ulu ismi Ebâ Eyyüb/el Ensari'den sitayişle

bahseder. Eyüp'te yatan hanım Divan şairlerinden biri **Fıtnat Hanım** (ö.1780) diğeri ise **Sultan II. Mahmut'un** kızı **Âdile Sultan'dır** (ö.1898) Bostan İskelesi sokağının sonundaki Mehmed Ali Paşa türbesinde yatan Âdile Sultan'ın **Ebâ Eyyüb El-Ensârî'ye** büyük bir muhabbet beslediği aşağıdaki şiirinden anlaşılıyor:

*Sana bu Âdile bende
Kapunda has-ı efkende
Kerem kıl etme şermende
Ebâ Eyyub el-Ensârî.*

Eyüp Sultan semti, türbesi ve camii senenin kutsal üç aylar'ında ama en çok Ramazan'da hatırlanmıştır. Bekçi mânilerinden ozanların koşmalarına kadar Eyüp âdetâ dinî edebiyatımızın baş konularından biri olagelmıştır. "Seyreyledim ben âlemi/ Şu cihanda sürdürdüm demi/ Hazret-i Eyyübe vardım/ Yüz sürüp defettim gamı/ .../ Seyrettim Eyyübi hele/ Gezindim sağ ile sola/ Ali Bey köyüne vardım/ Bir iki yâran ile bile" diyen bekçi babayı Anadolu ozanları da destekler. **Âşık Ahmet Şeydâ**, Sultan Aziz devrinde İstanbul'u ziyaret ederken, Eyüp Sultan'a uğramayı ihmal etmez ve bu mânevî makam için bir şiir yazar:

*Çevre yanın hem kuşatmış inhisâr-ı kûh-i Kaf
Sahn-ı dünya Kâbe-veşdir kabr-i fâtih bî-hilaf
Nısf-ı Beyt didiler türbesin iden tavaf
Eyyüb-i Ensâr gibi hûb canı var İstanbul'un*

Eski edebiyatımızda bayramlar müstakil olarak işlenmiş, dinî bayramların ele alındığı bu şiirlere "İydiyye" denilmiştir. Şairler, bayramın sosyal hayata akislerini bu şiirlerde çok güzel dile getirmişlerdir. Bayramlardaki coşku bir bakıma bu tür şiirlere de aksetmiştir. İşte bayramlarda gidilen mesire yerleri ve burarlarda yapılan eğlenceler de zengin bir edebiyat ortamı meydana getirmiştir. İstanbul'un başta Eyüp, Kâğıthane, Sâdabad, Üsküdar gibi seçkin mekânlarındaki bayram eğlenceleri şiirlere bir hayli malzeme oluşturmuştur.

TANZİMAT EDEBİYATINDA EYÜP

Tanzimat'tan sonraki yazar ve şairlerimiz Eyüp Sultan'ı kalemlerine biraz daha fazla dolarlar. Bunlar arasında özellikle **Yahya Ke-**

(1) Edebiyatımızda Eyüp, Beşir Ayvazoğlu, Eyüpsultan Sempozyumu II, İstanbul 1998, s. 96.

(2) Eski İstanbul, Yayına Hazırlayan: Sami Önal, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

(3) Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı, Hazırlayan: Ali Şükrü Çoruk, Kitabevi, İstanbul 2001.

(4) İstanbul Mektupları, Hazırlayan: Nuri Sağlam, Kitabevi, İstanbul 2001.

(5) Menâkıb-ı İslâm, Ebu Eyüp Ensârî Türbe-i Şerifesi, c.1., s. 263-264.

(6) Ramazan Karşılması, Ahmet Rasim, Arba Yayınları, 1990, s. 80.

(7) Kırk Yıl, Halit Ziya Uşaklıgil, İnkılap Yayınları. 1936, İstanbul

(8) Safahat, Mehmet Akif Ersoy, Timaş Yayınları.

mal ve Ruşen Eşref'in isimlerini anmak gerek. Ama onlardan önce de Eyüp'ün manevi iklimine vurulan edebiyatçılarımız yok değil. Edebiyatçıların yanı sıra İstanbul'u eserlerinde ele alan tarihçiler ve bazı müellifler de Eyüp'ten ayrıntılı olarak bahsetmişlerdir. **Ahmet Refik**⁽²⁾, **Balikhane Nâzırı Ali Rıza Bey**⁽³⁾ ve **Basiretçi Ali Efendi**⁽⁴⁾ gibi müelliflerin eserlerinde Eyüp'ün sosyal, ekonomik ve kültürel dokusu etraflı bir şekilde anlatılırken, özellikle oyuncakçı dükkânları son derece ilgi çekici sahneleriyle tasvir edilir.

İstanbul yazarı **Ahmet Rasim** de Eyüp'ten uzun uzadıya bahseder. "Ebu Eyub Ensârî" başlıklı yazısında bir Ramazan günü bu semte ve türbeye yaptığı ziyareti anlattıktan sonra caminin ve türbenin yapılış hikâyesini tarihî gerçeklere uygun olarak dile getirir. Tarihe karşı büyük bir ilgisi olan Ahmet Rasim, cami ve türbe hakkında uzun uzadıya tafsilat verir⁽⁵⁾. Yazar, hâtıraları arasında Eyüp'ten kısa çizgilerle de olsa bahseder. "Ramazan Karşılması" adlı hâtıratında "Bir Bayram Gecesi Rüyası" bölümü var. Ahmet Rasim şöyle bir benzetme yapar:

"Ramazan, soğuk havalar, uzun gecelerle gelip geçiyor. Ne mahya seyrine, ne teravih namazları arasında Eyüp oyuncakçı çekirgesi gibi yatıp kalkmaya, özellikle de Karagöze gidemiyordum."⁽⁶⁾

Eyüp'te doğan **Halit Ziya Uşaklıgil'in** hâtıralarında da bu semtten kayıtlar görüyoruz. Uşaklıgil, Eyüp'te Balçılar Yokuşu'ndaki bir evde doğmuştur. Babası tasavvufa meraklı bir gönül adamıdır. İstanbul'a yerleşmeye

karar verince, Eyüp'te oturan Mehmet Bey ismindeki dostunun tavsiyesiyle bu semti tercih eder. Halit Ziya doğar doğmaz, kulağına ezan işte bu maneviyatı yüksek zât olan Mehmet Bey tarafından okunur. Romancımız, hâtıratında hasretle andığı bu evi unutamadığını söyler:

Uşaklıgil, dinine çok bağlı olan babasının portresini çizdikten sonra Eyüp semtine yerleşmelerinin sebebini şu satırlarla anlatır:

"İzmir'den gelince babamı Eyüp'e sürükleyen sebebi onun iç eğilimlerinde aramak gerekir. O, daha sonraları meydana çıktı, bir iş adamı olmaktan çok bir fikir ve duygu adamı idi. Zamanında tek öğrenme esası olan Arap ve Acem dilleriyle uğraştırılmış, daha çocuk iken babasının yanında hacca gitmiş. Farsça diliyle çok uğraşmasından Mesnevi ve Hâfız Şirâzi ile fazla alışkanlığı olmuş, onların telkinleri kendisini tasavvufla uğraşmaya sürüklemişti.

Babamın Eyüp'te eski bir ahababı vardı ki Mehmed Bey adında, ağır başlı, soylu, kibar, her suretle muhterem bir zat idi. İşte Eyüp'te oturmaya sebep olan, bu kişi olacak. Ben doğunca babamın pek derin duygularla sevdiği bu ahababının kucağını verilmişim, kulağıma o ezan okumuş ve parmağını dudaklarımın bastırarak bana 'Mehmet Halit Ziyaettin' adını vermiş.

Sonraları bu adamı gördüm. O, gerçekten duygularının yükseklik ve içtenliği ilâhi bir nur ile parıldar gibi ışıklı görünen yüzünden taşan, daha ilk bakışta insana derin bir saygı duygusu veren yüksek boylu, geniş alınlı bir kişiydi. Adımı ondan almış olmaya, ilk defa ondan kulaklarıma mânevi bir sesin gelmesine her zaman mesut bir uğur olarak baktım."⁽⁷⁾

Mehmet Âkif, Safahat'ında semtin uhrevî atmosferini o çok canlı şiiriyle yâd eder:

*Geçen sabah idi Eyyûb'a doğru çıkmıştım.
Aşıp da sûrun şehrin atınca birkaç adım,
Ufuk değişti, önümden çekildi eski cihan;
Göründü karşıda füşhat-ı serâ-yı kabristan.
Fakat o bir koca deryâyı sermediyet idi,
Ki her hazîre-i sengîni mevc-i müncemîdi!*⁽⁸⁾

Eyüp'te yatan şairlerden **Ahmet Haşim** bölgeden eserlerinde bahsetmezken **İsmail Habip Sevük**, "Fatih'in İstanbul'daki ilk ese-

Resim 1; Ahmet Rasim
Resim 2; Ahmet Haşim

ri, Eyyüb Sultan Sitesi" başlıklı yazısında Ebâ Eyyüb El Ensarî'nin Medine'ye hicret eden Hazreti Peygamber'in devesinin Halid'in evinin önünde diz çökmesi kıssasını detaylarıyla anlatır.⁽⁹⁾

Ruşen Eşref Ünaydın, 17 Ramazan 1921 tarihinde kaleme aldığı "Eyüp Sultan'da Ramazan Gecesi" isimli makalesine, "Camilerin de ahreti, sokaklarında ecdadımızı hatırlatan eski ramazanın kutsiyetini dün gece Eyüp Sultan'da buldum" der. Eyüp Sultan Camii'ndeki vahdet fikrini gören ve yaşayan yazar, yazısına şöyle başlar:

"Müminlerin üstünde top kandiller damla damla titreyordu. Berrak bir ses, biz Türkler için esrar dolu Kur'an lisânına muhabbetten ve imandan kopan uhrevî bir ahenk veriyordu. Vücutlarını maneviyetin vecdine salıvermiş müminler -cami eşiğinden çıkar çıkmaz tacir, memur, oyuncakçı, kebaççı, zabıt, irad-har diye hepsi birer sınıfa bölünecek insanlar- orada yalnız aynı şeye inanır birer kuldu. Hepsi bir arada secdeye kapanıyor. Bu nurlar altında, mukaddes bir sükût içinde bir an ruhuyla yalnız kalıyordu."⁽¹⁰⁾

Ruşen Eşref aynı yazıda "Güzel sesli imam ve müezzinlerin eda ettirdiği ibadetten sonra müminler top kandillerin altından ağır ve sessiz dışarıya çıktılar!" diyor. Tabii cami cemaati ile birlikte yazar da cami avlusuna çıkar. "Vücudunun ağır ağır kaybolduğunu", ruhunun "kat kat açıldığını" hisseden Ruşen Eşref, fanilik noktasından "bekayı doya doya" seyreder. Yazar, "Ahret ve dünya kokuşunu oğuşturana bir vecd içinde kadim mezarlığa doğru yola çıktım. Bu dünyadaki nişanları yarı yıkık, soğuk yazıları karanlıkta yok olmuş birer taştan ibaret kalan ecdat ülkesinde garip bir teselli ve bir kuvvet buldum" diyerek teselli bulduğu manevi dinamiklere dikkat çeker. Serviler ve mezar taşları arasında ilerleyen Ruşen Eşref, bir ara yukarıdan Eyüp Camii'ni seyreder. Büyüleyici manzara onu sermest eder: "Bazı serviler ağır ağır kütürdü-yordu. Aralarından, altın bir sak üstünde nurdan bir gül- Eyüb'ün mahyası- o kadar güzel gözüküyordu ki..." der.

Eski İstanbul'la birlikte göz kamaştırıcı medeniyetimize ve sağlam esaslara dayalı olan kültürümüze sevdâlı olan Ruşen Eşref

Ünaydın, köküne bağlı bir aydın olarak yazısının sonunda şu değerlendirmeyi yapar:

"Kavuklu bir taşa yaslanıp İstanbul'u seyrettim; Eyüp'ten Sultan Ahmed'e kadar yüzlerce minare ve birçok mahya!... Bütün sefalet manzaralarını, içindeki bütün acıları, yabancı varlıkları örten; yalnız Türk'ün ve İslâmın şanını, zaferini karanlıklarda ışıktan birer dağ heyetinde göklere doğru ilân eden İstanbul! Türklerin bir ufuktan öbür ufka kadar kendileri için nurlarla çizdiği lâ-yemut İstanbul!... Ah o İstanbul'u kucaklayabilseydim, öpseydim, tekrar öpseydim. O kavuklu taşın dibinde bu İstanbul için birkaç gözyaşım kaldı."⁽¹¹⁾

YAHYA KEMAL'İN EYÜP SEVDASI

Yeni Türk Edebiyatı'nda Eyüp semtini, camiini, mezarlığını ve kültürünü şiir ve nesrinde en çok işleyen edebiyatçılardan biri şüphesiz "Aziz İstanbul"un büyük şairi **Yahya Kemal Beyatlı**'dır. Beyatlı, medeniyetimizin sözcüsü gibi gördüğü semtler arasında Eyüp'ü de sayar. Eserinde "Ölümü mânevî bir istirahat gibi gösteren mezarlıklar şehri'nin güzelliği hâricinde Eyüb asırlarca bir irfan kaynağı idi." der.⁽¹²⁾ İstanbul'un Türkler eliyle fethedildikten sonra büyümeye başladığına dikkat çeken Yahya Kemal, 1453'te alınan "vîrâne İstanbul'un bir asır sonra bütün Avrupa şehirlerinin hem en büyüğü hem en nüfuslusu hem de en ihtişamlısı" olduğunu hatırlatır ve bu düşüncesini şu cümle ile ispat eder:

"Türklük, 1453 de İstanbul'u fethettikten sonra geniş bir mikyasta büyümüşü de. Fetihden önce Eyüb küçük bir köydü. Üsküdar ise dar bir kasabaydı, fetihden sonra ikisi de birer şehir oldular."⁽¹³⁾

Beyatlı, küçük bir köy iken serpilip gelişen ve güzel bir belde olan Eyüp'ün fetihden sonra gösterdiği gelişmeyi eserinin başka sayfalarında da zikreder:

"Eyüb, bir sütçü köyü iken, fethin rûhânî hâtralarının etrafında, millî mîmârînin bütün güzellikleriyle bezenmiş, zamanla genişledikçe genişlemiş, ölümü güzel gösteren, nazîrsiz bir ölüm

(9) Fatih ve İstanbul dergisi, İstanbul Fethi Derneği, 29 Mayıs 1953, 1. sayı.

(10) Ruşen Eşref Ünaydın'dan Seçmeler, Hazırlayan: Necat Birinci, Kültür ve Turizm Yayınları, Ankara 1982, s. 134.

(11) Ruşen Eşref Ünaydın'dan Seçmeler, Hazırlayan: Necat Birinci, Kültür ve Turizm Yayınları, Ankara 1982, s. 137.

(12) Aziz İstanbul, Yahya Kemal Beyatlı, İstanbul Fethi Cemiyeti Yayınları, 6. baskı, 1997, s. 12.

(13) a.g.e., s. 137, dipnot.

Resim 3; Yahya Kemal

(14) a.g.e.s.51.

(15) a.g.e., s. 53-54.

(16) a.g.e., s. 119.

(17) a.g.e., s. 11 9.

(18) a.g.e., s. 127.

şehri mertebesine ermiştir.”⁽¹⁴⁾ Fetihden sonra ilk inşa edilen yerlerin Eyüp’te olduğuna dikkat çeken Yahya Kemal, semtin maneviyat dünyamızdaki mühim yerine şu satırlarla işaret eder:

“Fâtih’in ilk temelini attığı yapılar Eyüb Sultan türbesi ve câmii oldu. Bütün Türkiye’de, belki bütün dünyâda en uhrevî bir şehir olan Eyüb’ün başlangıcı budur. Orada ölümü güzelleştiren hava Türkiye Türklerinin verdiği bir havadır. Yüksek yaratılıştaki ecnebî zâirlerin hepsi, ziyâret ettikleri Eyüb’e hayran olmuş, onu rûhânî şehirlerin en güzeli addedmişlerdir. Şüphesiz ki, Bizans devrinde Eyüb semti, bir sütçü köyü iken, orada, bu rûhânî hava yoktu.

Daha 1453 de yapılan Eyüb türbesinin karşısında temeli atılan Eyüb Câmii 1458 de bitti. Türk İstanbul’un ilk câmii budur; fetih rûhâniyetinin toplandığı bir yer diye halkın sevgisini Devletin de ihtimâmını oraya çektiği için zaman zaman tâmir gördü. Lâkin tâmirler yüzünden ilk şeklini de kaybetti. Nihâyet, onsekizinci asır sonlarına doğru büsbütün harâb oldu. Üçüncü Selim 1798 de temelinden başlayarak, daha geniş bir plânda yeniden binâ etti. 1800 de halka açıldı; hâlâ o şekildedir. Türbeye de ikinci Mahmud esaslı bir tarzda yeni bir şekil verdi.

İlk Eyüb câmiinden ve Eyüb türbesinden bir duvar bile kalmadı, lâkin millî itikadın bu harâretli merhalesinden, yavaş yavaş, zaman zaman bir şehir doğdu. Her asrın fârikasını taşıyan türbeleriyle, câmileriyle, mezarlıklarıyla, mukaddes makamlarıyla, bu şehir hâlâ gözümüz önündedir.⁽¹⁵⁾

Yahya Kemal, **Ziya Gökalp**’le yaptığı tartışmayı anlattığı “Ezan ve Kur’an” başlıklı yazısında tek başına İstanbul’u gezmeye çıktığını anlatır. Asırlardır devir devir içinde yaşanan bu şehri, daha yakından tanımak isterken fethin mânâsını bu küçük fakat derin seyahat esnasında anladığını söyler. Tarihle iç içe geçen bu ihtişamlı yolculukta Eyüb’e de uzanır:

“Elli yedi gün süren muhâsaradan ihtiyar Ak Şemseddin’in kocamış bir kartal gibi kollarını açarak top gürültüsüne karışmış bir sesle: ‘Yâ Müfettiha’l-ebvâb!’ diye bağırıldığı tepelerden surlara baktım. İhtiyar Karaca Bey’in Rumeli askerlerini yıldırım gibi boşaltarak

kırdığı Edirnekapı ve Tekfur Sarayı burçlarının üstünde oturdum. Zağanos Paşa’nın elli yedi gün Türk hamlesiyle yıkmağa çalıştığı Eğri Kapı ve Haliç kulelerini gezindim. Yedikule’den Eyüb’e kadar Türk ordularının bir sel gibi taşıdığı uzun yolda yürüdüm. Topkapı’dan Edirnekapı’ya kadar giden büyük sûrun orta kapısından şehre girdim.”⁽¹⁶⁾

Yahya Kemal, bu muazzam seyahatin sonunda şu kanaate varır: “Gezintilerimde bir hâkikat keşfettim. Bu devletin iki mânevi temeli vardır: Fâtih’in Ayasofya minâresinden okuttuğu ezan ki hâlâ okunuyor! Selim’in Hırka-i Saâdet önünde okuttuğu Kur’an ki hâlâ okunuyor!

Eskişehir’in, Afyon Karahisar’ın, Kars’ın genç askerleri siz bu kadar güzel iki şey için döğüştinüz!”⁽¹⁷⁾

Yahya Kemal’in “Aziz İstanbul”daki Eyüp sitayişleri bitmiyor. Bir semtten ziyâde bir medeniyet olarak gördüğü Eyüp Sultan, şairin gözünde bizim medâr-ı iftiharımız olan topraklardandır. Bunu “Bir Rüyâ’da Gördüğümüz Eyüb” başlıklı yazısında şöyle izah eder:

“Eyüb, Türklerin ölüm şehri Eyüb Avrupa toprağının bittiği sâhilde İslâm cennetinin bir bahçesi gibi yeşil duruyor. Bu ölüm şehrine bir defa girenler, kendilerini bir servi ve çini rü’yâsı içinde kaybolmuş gibi hissettikleri zaman biliyorlar mı ki hakikaten bir rü’yâda bulunuyorlar? Çünkü Eyüb İstanbul’u fethetmeye gelen Türk ordularının hicretin 857’nci senesi bahârında, surlara karşı gördükleri bir rü’yâ idi. İşte o rü’yâ Haliç’in kenarında şimdi gördüğümüz yeşil şehir oldu.”⁽¹⁸⁾

Beyatlı, aynı yazısında bir Batılının Eyüp’e vuruluşunu çok canlı bir şekilde dile getirir:

“Epey seneler evvel İstanbul’u görmeğe gelen şâir Henri de Regnier, Eyüb mezarlıklarının bir yokuşunda durmuş, Türk ölümünün derin bir vecdiyle, Türk ırkından doğup, bizimle berâber yaşayıp öldükten sonra, mezarına sarıklı bir taşın dikilmeyeceğine acımış ve ‘İstanbul! Müminlerin o kadar sevdiği Eyüb servilerinin altında kendimi senin ölülelerinle kardeş hissettim’ demişti. Bir Katolik şâirini böyle söyleten Eyüb, bizi de içine aldığı zaman fazla düşündürmüyor; orada âhret

havasını teneffüs ederken müsterih oluyoruz; zihnimizi yormuyoruz.”⁽¹⁹⁾

Makalesinin devam eden sayfalarında Medine ile İstanbul arasındaki mesafeyi mukayese eden şair, “Bu toprakta Medine’de doğmuş, Muhammed’le görüşmüş ve konuşmuş olan bir sahâbe yatıyor ki ismi Ebâ Eyüb Hâlid!... Medine nerede? Bizans sarayının burçları nerede? Bunların arasında ne münâsebet var? Bu toprağa İslâmın yeşil nûru niçin böyle bol yağmış?...”⁽²⁰⁾ Ve bu soruların cevabını daha sonraki sayfalarda anlatırken büyük sahabenin yaşadığı hâdiseyi ve büyük peygamberi evinde ağırlayışını anlatır. Ardından fetih hâdisesini hatırlatır ve bu iki vak’a arasındaki münâsebeti eşeler.

Türk sanatkarının bazen kendi değerlerini fark edemediğine işaret eden Yahya Kemal, “Türk toprağı eski edebiyatta yoktur. Yeni edebiyatta ise o kadar soluk bir hâldedir ki bahse değmez. Hiçbir Türk şairi Eyüb’ü Henri de Regnier’in sonnet’lerinde gördüğümüz gibi teganni edemedi. Frenklerin müphem bir hisle anladıkları güzelliklerimizi biz anlamaya bile meyletmedik” der.⁽²¹⁾

Böylece bir Türk aydını olarak son derece haklı bir özeleştiriyi yapan Yahya Kemal, ‘vatan’ kavramını mevzu olarak seçen Abdülhak Hâmid’in Endülüs, İran ve Hindistan’a dâir eserler yazdığı halde yanbaşındaki Türk toprağını göremediğini söyler. Tevfik Fikret ve Halit Ziya Uşaklıgil gibi Servet-i Fünun neslinin ise daha çok Büyükkada, Taksim, Tepebaşı ve Fenerbahçe ile Boğaziçi gibi semtleri sevdiğini ve bu semtleri eserlerinde anlattıklarını kaydettikten sonra Eyüb gibi gerçek Türk ve İslâm semtlerinin ihmâle uğramasını affedemez. Yeni şairlerin, nâsirlerin, ressamların bir defa bile gözleri önünde duran toprağa bakmadıklarını büyük bir hicrânla söyler.

Yahya Kemal Beyatlı’nın eserinde bulunan “Saatler ve Manzaralar” yazısında geçen “Eyüb’de Namaz Saati” başlıklı bir bölüm vardır ki, şahane tasvirlerle inanç dünyamızın bu müstesna beldesi nefis bir şekilde anlatılır. Eyüb’ü: “Eyüb’ün güzide ve mütefekkir gençlerine iftara gittim. İftardan sonra gezmeye çıktık. Bu gecenin hâtrısını hiçbir zaman unutamiyacağım. Eyüb’ü sabah, öğle ve akşam saatlerinde, kandil günlerinde görmüş-

tüm. Fakat gece uhrevi bir âlemmiş” diye başladığı bu yazıda Eyüb’de yaşadığı muhteşem bir Ramazan gecesini dile getirir.⁽²²⁾

Bu bölümü büyük şairin birkaç mısrayla bitirmek münâsip olur diye düşünüyorum. “Bizler ölülerimizle varız” diyen Yahya Kemal, ahirete göçenlere sesleniyor:

*Mütesellî yatın! Mes’ûd ölüler!
Uhrevî Eyüb’de, loş Üsküdar’da
Mütesellî yatın! Mes’ûd ölüler!
Göksu’nun aktığı yeşil Hisar’da.*⁽²³⁾

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA EYÜP

Ahmet Hamdi Tanpınar da Eyüp’e ilgisiz kalamayan edebiyatçılardan. Onun Beş Şehir kitabında en fazla yeri işgal eden İstanbul bölümünde Eyüp’ten de bahsedilir. Eski mimarimizden söz ederken, “Eski damat vezirlerin oturdukları Ayvansaray ve bilhassa Eyüp taraflarında asıl güzelliklerini yapan saraylar kaybolduktan sonra bu küçük eserler kalmıştır” diye not düşer.⁽²⁴⁾

Türk şiirinde yeni bir çığır olan Beş Heceçiler arasında yer alan şair **Halit Fahri Ozansoy**, “Eyüp Sırtlarında” şiirinde bizi hem semtin hem de mezarlığın manevi ikliminde dolaştırır. Anne sevgisinin vurgulandığı bu şiirde şair, “annesizliğin” ızdırabını mükemmel mısralarla dile getirir. Ozansoy, şiirinde şöyle diyor:

*Bir servi, bir mezar, bir susuz çeşme
Akşam, gökte koyu bir mavileşme
Uzakta bir göle benziyor Haliç
Şair sen bu şiiri yazmadın mı hiç
Sen nasıl cihandan renk alırsın da
Annenin yattığı Eyüp sırtında
Görmezsin bu hüznün çerçevesini
Gel dinle bu garip kumru sesini
Kalbi yetim olan bu sesi dinler
Gözün yaşarsa da için serinler
Dinle bak: Ne hazin ne içli ‘Hu, hu’
Üstünde titrerken annenin ruhu
Bu aziz toprakta saatlerce kal,
Hatta bütün gece, bütün gece kal
Ve başın dayalı kara serviye
Ağla, için için ‘ah anne’ diye.*

Necip Fazıl Kısakürek de “İstanbul” şiirinde Eyüp’ten bahseder ama manevi bir

(19) a.g.e., s. 127.

(20) a.g.e., s. 127.

(21) a.g.e. s. 139.

(22) a.g.e., s. 157.

(23) a.g.e., s. 154.

(24) Beş Şehir, Ahmet Hamdi Tanpınar, Milli Eğitim Bakanlığı, 1972, s. 179.

Resim 4; Ahmet Hamdi Tanpınar

(25) Köşe Bucak İstanbul, Osman Cemal Kaygılı, Selis Yayınları, İstanbul 2003, s. 167.

(26) İstanbul Geceleri, Sâmîha Ayverdi, Kubbealtı Neşriyatı, 4. bs. İstanbul 2003, s. 158.

iklim taşıyan "Eyüp" semtini "öksüz" olarak vasıflandırır. Şairler Sultanı şöyle der şiirinde:

*Yedi tepe üstünde zaman bir gergef işler!
Yedi renk, yedi sestem sayısız belirişler...
Eyüp öksüz, Kadıköy süslü, Moda kurumlu,
Adada rüzgar, uçan eteklerden sorumlu.
Her şafak Hisarlar da oklar çıkar yayından
Hâlâ çılgınlık gelir Topkapı sarayından.
Ana gibi yar olmaz, İstanbul gibi diyar;
Güleni şöyle dursun, ağlayanı bahtiyar...
Gecesi sümbül kokan Türkçesi bülbül kokan,
İstanbul,
İstanbul...*

Resim 5; Necip Fazıl Kısakürek

Eski İstanbul'u çok iyi tanıyan ve anlatan yazarlarımızdan biri de **Osman Cemal Kaygılı**'dır kuşkusuz. "Köşe Bucak İstanbul" onun selis bir üslup ve akıcı bir dille kaleme aldığı yazılardan oluşuyor. Yazı ve eserlerinde âdetâ İstanbul'un fotoğrafını çıkaran Kaygılı, "Eyüp Hâlâ O Eyüp, Fakat İnsanları Değişmiş" başlıklı yazısında gelişim ve değişim içindeki semtin eski ve yeni durumunu mukayese ederken büyük bir hüznün dalgasına kapılır:

"Kaç sene var ki inmediğim, görmediğim Eyüp'ü nasıl bırakmışsam gene öyle buldum. Mübarek yer hiç değişmemiş, her şey yerli yerinde, yalnız insanlar çok değişmiş! Bildiklerimden, tanıdıklardan, ahbablardan kimi sordumsa:

- Yok dediler, o buradan taşındı!" (25) Kaygılı doğup büyüdüğü semte çok yakın olan Eyüp'ü bahçeleri bostanlarıyla, oyuncakçıları kebabçılarıyla, balıkçıları kaymakçılarıyla, mezbahası gazinosuyla kısacası bütün şehir dokusuyla anlatır bu özlü yazısında.

SÂMİHA AYVERDİ'NİN EYÜP HÂTİRALARI

Eyüp Sultan, her yazarın dilinde farklı bir özellikte, apayrı bir tatta, bir başka güzelliktedir. Her şair ve yazar bu maneviyat kokan semti kendi zaviyesinden görmüş ve okuyucularına o hâliyle aktarmıştır. Eserleriyle eski İstanbul'u anlatırken, o devirlerin unutulmaması gereken âdetlerini, geleneklerini ve inançlarını ha-

tırlatan değerli yazar **Sâmîha Ayverdi**, "İstanbul Geceleri"nde Eyüp Sultan'ı çok güzel tablolar hâlinde âdetâ gözlerimizin önünde resmeder. "Eyüp'ün sayısız, hesapsız köşklerinden ve sâhilhaneleri"nden bahsettiği gibi semtin tarihî karakterini şu satırlarla ifade eder:

"O Eyüp ki asırlar boyunca bir zevk ve safâ mahşeri olan Sâdâbâd'a akan selin yalayıp geçtiği bir semtti. Hele bahar eğlencelerinin bu şâsaalı durağından sular karardığı vakit dönen renk renk sazlı sözlü kafilelerin kayıkları, piyâdeleri, sandalları Eyüp'e kadar toplu olarak gelir, su üstünde yelpâzeleşen kayıklar, bir efsâne mahlûku gibi, sanki görünmez eller tarafından itilip, nazlı nazlı, âheste âheste sürüklenerek bu noktada her biri kendi istikâmetlerine dağılmaya başladılar." (26)

Ayverdi, Eyüp'ün ruhaniyatını aksettirenken, onun dünyevî olan tarafını da ihmal etmez. Meselâ semtin en yaygın olan mesleklerinden "oyuncakçılık" üzerinde durur, "Eser-i İstanbul" denen porselenlerini hatırlatır. Ama yazar, önce semtin dejenerasyonlara karşı tavrına ve sağlam duruşuna işaret eder:

"Eyüp denen bu durak, derdini gizlemeyi derman bellemiş kimselerin derin sükûnu içinde gün günden köhneleşmesine, içtimâî ve iktisâdî muvâzenesinden her gün biraz daha kaybedip sarsılmasına rağmen, gene de kuvvetli bir îman siperi içinde olmak imtiyâzından dolayı, şehrin umûmî hayâtından dalga dalga çarpan tereddî âfetine, hemen her semtten fazla karşı koyabiliyordu. Orada îmanla iş birliği yapan görenek ve gelenek, köksüzlüğün, ruh ve ahlâk bozgunculuğunun hücumlarına siper kazıyor, pusu kuruyor, çok defa da gâlip çıkıyordu. Amma ne yazık ki, bu ölüm kalım müdâfaasına ergeç hezîmete götürecektir taassup hastalığından, kütlenin bü-tünü gibi, o da kendini kurtaramamıştı.

Eyüp, merkezden muhîte doğru yelpâze gibi açılan şehrin içinde, yarı müstakil ve karakteristik hayâtı ortasında, her şeyi kendi çatısı altında arayıp bulan kimselerin merdüm-girizliği içinde, kendi kendine yeten bir semt sayılırdı. Avlusunda, kışın bile bir total leyleği, durup dinlenmeden yağın bir güvercin sağnağı bulunan câmiinden ve memleketin dört köşesinden ziyâretçi toplayan türbesin-

Resim 6; Sâmîha Ayverdi

den, sükût işâreti veren zenci parmakları gibi, havaya kalkmış hesapsız servilerinden başka, oyuncakçıları, kebabçıları, kaymakçıları, taşçıları, bahçeli bahçesiz sıra sıra kahvehâneleleriyle nam almış bir çarşısı da vardı.

İstanbul şehrinin bu katışıksız semtini, sınırları kırlara ve dağlara dayandığı için biraz da köy saymak mümkündü. Belki de kaymağının dilere destan oluşu, civar köylerin mandıralarından indirilen köpüklü ve hâlis sütler yüzündendi. Oyuncakçı ise, göbeğine ayna kırığı yerleştirip üstünü kırmızıya boyadığı minicik testileri, saksıları, komşu tuğla harmanlarının ağdalı çamurundan yoğururdu.

Hele asırlarca evvel bu semtin “Eser-i İstanbul” damgası vurulmuş porselen işleri, belki yeryüzünün en ileri san’at örneklerinden sayılırken, o zamanlar kim bilir hangi madde ve ruh terkibinin kıvâmından faydalananarak, dünya porselen sanâyi ile boy ölçüşür olmuştu?” (27)

Sâmiha Ayverdi’nin yakın arkadaşı **Safiye Erol** da Makaleler’inde Eyüp’ten ve Eyüp Sultan’dan bahseder. “Şehirde Bir Dolaşma” başlıklı bir makalesinde, İstanbul’un asrileşirken mânevi huzur sâhalarını ve eski rehâvet köşelerini kaybetmesine gönlünün râzı olmadığını belirten Erol, bu düşüncesini şöyle açıklar:

“Ne câmi avlularından, ne şadırvanlardan sebillerden ne çardaklı kahvelerden vazgeçmek isterim: Sokak satıcılarının asırlar klişesinin çıkan seslerinin mevsimlere ve günün saatlerine göre tiryâkisiyim. Yeni zaman bozacılarımızı, gece simitçilerimizi sildi süpürdü. Mâcuncuları yeni nesil bilmez bile: Hani o kuyu fındıkları, kuzu kestâneleri? Kim bilir Tahmis taraflarında, belki Eyüpsultan’da hâlâ vardır. Biz göremiyoruz.” (28)

“Kuzu” başlıklı makalesinde Türk mutfağından bahseden Safiye Erol, bir yerde Eyüp kebabçılarının kulaklarını çınlatır ve şöyle der:

“Eski Türk mutfağında et, daha ziyâde harç gibi kullanılırdı, kıyma, küçük kuş başı tarzında. Eyüpsultan’da ve Edirne’de tanıdığım iki ihtiyar kebabçının şişe dizdikleri minnacık lokmalara dikkat ettim, et rasyonumuzun aslında küçük tutulmuş olduğunu anladım.” (29)

Romancı Erol, “Dinî Ziyaretler” başlıklı bir başka makalesinde maneviyat büyüklerinin ve Allah dostlarının kabir ve makamlarını ziyaret etmenin gerekliliğine ve insana kazandırdığı huzura dikkat çeker. Bu bölümde türbelerle dolu Eyüp’ün Müslüman kimliğine temas edilir:

“Seyahatlerimizde yolumuz, dîn ve millet ulularının kabri semtine uğrarsa, ziyârette kusur etmemeliyiz. Bu güzel kâidenin güzel tarzda uygulandığını ben Eyüb Sultan ve Fâtih’te gördüm. O semtlere uğrağı olan halk çok defa, dönemeçler yapıp yolunu uzatır. Eyüb Sultan’a ve Sultan Fâtih’e niyaz etmeden geçmez.” (30)

EYÜP’E SEVDALI EDİP: ZİYA OSMAN SABA

Eyüp Sultan’ı semtini, camiini ve özellikle mezaristanını eserlerinde en çok işleyen şair ve hikâyecimiz denilebilir ki **Ziya Osman Saba**’dır. Küçük yaşta annesini kaybeden; Eyüp kabristanına defnedilen annesini, babası ve anneannesiyile birlikte çocukluğunda sık sık ziyaret eden Ziya Osman’ın hem şiirlerinde hem de hikâyelerinde Eyüp önemli bir yer tutar.

Meselâ “İstanbul” şiirinde çocukluğundan olgunluk yaşına kadar yaşadığı şehri dönem dönem anlatırken, annesinin yattığı “Eyüp”ten bir tanış edasıyla bahseder:

*Benim de sayılmaz mı oralar?
Elimi tutar gibi iki yanımdan,
Babamın yattığı Küçüküsu,
Anamın toprağı Eyüpsultan.*

Ziya Osman’ın Eyüp’ü anlattığı en güzel şiiri 1942 yılında henüz 32 yaşında iken kaleme aldığı “Toprağım”dır. Çünkü bu şiirde en çok sevdiklerini misafir eden semte yerleşmek arzusu duyar. Bu semtte oturup ölüleriyle birlikte olmayı diler. Bir yanda ölmüşleri, öte yanda yakınlarıyla birlikte hayatı daha da dolu yaşamak

Resim 7; Safiye Erol

(27) İstanbul Geceleri, Sâmiha Ayverdi, Kubbealtı Neşriyatı, 4. bs. İstanbul 2003, s. 151-152.

(28) Makaleler, Safiye Erol, Yayına Hazırlayan: Halil Açıkğöz, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2002, s. 69.

(29) Makaleler, Safiye Erol, Yayına Hazırlayan: Halil Açıkğöz, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2002, s. 129.

(30) Makaleler, Safiye Erol, Yayına Hazırlayan: Halil Açıkğöz, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2002, s. 221.

Resim 8; Ziya Osman Saba

ister. Şiir bir bakıma Saba'nın şiirlerindeki temel motifi de yansıması bakımından çarpıcı bir örnek. Şöyle diyor şairimiz:

*Ne kadar istiyorum, akşamleyin, ezanda,
Eski bir evde olmak, orda, Eyüpsultan'da;
Bir yanda ölmüşlerim, bir yanda kalanlarım.*

*Duyayım: Gece, gündüz, hayat, ölüm iç içe,
Dallara konan karga, camımı vuran serçe,
Toprakta yatan annem, eli dizimde karım.*

*Ahret dolsun içime kumruların "Hu"sundan
Diyeyim, caminin geçerken avlusundan.
Şu musalla taşında bir namaz yatacağım.*

*Bir tabutun içinde sır vermeden gidenler,
Orda, beyaz taşlarla yıllardır beni bekler,
Benim de gözlerime yakın olsun toprağım.*

Ziya Osman, şiirinin yanı sıra nesirlerinde de Eyüp Sultan'dan, özellikle çocukluğunda babasıyla ve anneannesiyle birlikte vefat etmiş olan annesini ziyaretlerini anlatır. Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi'nin en güzel hikâyelerinden "Yaz Gezintileri"nde 1920'lerin Eyüb'ünden canlı sahneler görürüz. Bu hikâyeyi 1956'da çocukluğuna dönerek yazan Saba, mezarlığın dışında Eyüp'ün sosyal hayatından kesitler verir, özellikle canlı çarşılarından bahseder bu hikâyesinde.

"Rüzgârın bile âdeta rüzgârlaşmadığı iki kıyı arasındaki kül rengi su üzerinde, o bambaska vapurlarla yavaş yavaş, süzüle süzüle eriştiğimiz Eyüp'e bir kere de babamla gittiğimizi hatırlıyorum ama oraya asıl, anneannemle kaç kere gitmiştik!... Babam, annemin ölümünden sonra evlendiğine göre, oraya gidişi de bir çeşit 'formalite'nin yerine getirilişi değil miydi?.. Oysa ki anneannem, unutmadığı kocasına, kızına, geniş bir evde sereserpe ömür sürüp şimdi şurada o evin ne kadar da küçülmüşü ve basiti dört parmaklık arasında, üzerlerinde birtakım yazılı taşlarla gene bir araya gelmişlere; bir gün katılacağını bildiği, Eyüp'teki bu ikinci ailemize içinden kopan bir istekle sık sık gidiyor, yanına da beni alıyordu. Uzak misafirlere gidişlerimizdeki gibi giyiniyor, bir eline şemsiyesini alıyor, öteki eliyle, uzaktan yollara çıkışlarımızdaki gibi, o yolların bin

türlü kaza ve belâsına karşı beni gûya daha emniyette bulundurmamak, bir tramvayın altına kaçırmamak, bir otomobile kaptırmamak için elimden daha sıkı sıkı tutuyordu. Bu ziyaretler de ölümlere -onlar iade edemeyecek olsalar bile- bir misafirlik değil miydi? Ondan, bu misafirlikleri -hem de anneannemle birlikte gildikten sonra- öbür misafirlikler arasında, şimdiye kadar anmış bulunmam lâzım gelmez miydi?.. Yazık ki, ölümleri ne kadar unutmak istemesek gene de az ve geç hatırlıyoruz!... Kulaklarımda, anneannemin galiba tafdadan çarşafının hışırtısı, gözlerim, o çarşafın uzun eteği altından, kâh sağ, kâh sol bir an görünüp kaybolan siyah iskarpın uçlarına ikide bir takılarak, Eyüp çarşısından, camisinin avlusundan geçer, Kırkmerdivenler'i tırmanırız. Orada yalnız bizim yakınlarımız mı vardı? İstanbul uğrunda şehit düşmüş Eyüp Sultan'dan başlayıp bir zamanlar, berrak mavi gözleri, süt beyaz sakalıyla, biz görmeden, yanbaşımızda, sarayında yaşamışken, demin iskeleye çıkar çıkmaz türbesi de karşımıza çıkıvermiş Sultan Reşat'a varıncaya kadar, erkek, kadın, büyük, küçük, zengin, fakir, oraya ne çok insan, ölüp getirilip gömülüp bırakılmıştı! Orada onlarla da, şimdi renkleri solmuş veya büsbütün uçmuş olsa bile kalıpları hiç bozulmamış fesli, türlü kavuklu erkekler; süslü, çiçek oymalı mezar taşlarıyla âdeta yaşmaklı, feraceli hanımlar; minik fesli küçük taşları âdeta ben yaşta, benim gibi çocuk olmuşlar; benden önce, kuşak kuşak, böyle çeşitli kıyafetlerle bürünüp yaşamışlarla da tanışıyorum. Onlar bize yol veriyorlar ve biz aralarından geçiyorduk. Ben, şaşkın, adımlarımı, kaza ile bir yerlerine basmaktan korka korka, ancak atabiliyordum. Annaennemin, Sultan Reşat'ın türbesinden beri, dudakları kıpırdıyor, belli, Eyüp Sultan'inkine en uzun süren dualarını ediyordu. Onu, bildiğim kadarıyla ben de taklide uğraşıyordum. Evet, burada, Boğaz'ın bir 'başka hayat'la dolu ilerlerindeki gibi türküler mırıldanılmıyor, insanın boğazına bir şey tikanıyordu.

Aile mezarlığımızın parmaklık kapısından girip bu kadar insan arasında nihayet bizimkileri bulunca, hemen orada, sağdan birinci mezar, ölümünden sonra dünyaya gelmemle adı da bana verilen, annemin amcasıydı. Anneannem, onun, doktorlar, hastalığı-

Resim 9; Fazıl Hüsnü Dağlarca

nı anlayamadan -bunda, o zamanın bütün doktorları hesabına bir anlayışsızlık payı da çıkararak- genç yaşta ölümünü bana kaç kere anlatmıştı. Uzun, üstüvanî, mermer taşı da, fotoğraflarındaki, gene eski kadınların 'sülün gibi' diyecekleri boyunu düşündürüyordu. Onun yanında; başucunda büyükbabamın, ayakucunda annemin taşı olmak üzere, baba, kız, daha küçük, gösterişsiz taşlarla, koyun koyunaydılar. Anneannem, kızının mezar taşının başına usulca elini koymakla, onun, daha küçücük bir kızken, boyu ancak şu mezar taşı kadar var yokken kaç kere yaptığı gibi, gene saçlarını mı okşamak istiyordu? Oracığa, bir kenara ilişiyorduk. Daha doğrusu, ben kendi hesabıma, bir köşeye büzülüyordum. Anneannem, yol boyunca çarşafının pelerinin altında tuttuğu, öyle ki, o âna kadar, taşıdığı-nın bile farkında olmadığım küçük bir paketten bir şeftali çıkararak bana uzatıyordu. Bahçemizdeki şeftali ağacının, yolda susayınca, sucuların bardaklarıyla su içilemeyeceğinden, bizimle birlikte tâ buralara gelmiş iri yemişini hem tanyor, hem, böyle bir yerde, yadırgıyordum. Artık, bir şey yemek, dilim damağıma yapışsa da, topraktaki bunca insan arasında susuzluğumu gidermek mümkün müydü? Ne yapacağımı şaşırılmış, çevremdeki mezar taşlarına bakıyordum. Neden sonra, misafirlikte, ikram edileni geri çevirmenin ayıp olacağı endişesiyle elim, ister istemez, şeftaliye uzanıyordu. Sahiden de, o şeftali, herhalde içlerinden birinin dikip yetiştirdiği ağacın bu kimbilir kaç yıl sonraki yemişi gene onların bir ikramı olmuyor muydu?...” (31)

Ziya Osman bir İstanbul sevdâlisidir. Bir gün tayini Ankara'ya çıkıp da İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalınca büyük bir teessüre kapılır. "Bıraktığım İstanbul" o hislerin tercümanıdır. O İstanbul'un şatafatlı eğlence yerlerine değil, "sevdiklerinin mezarını ziyaret etmek üzere o mütevazi Eyüp vapuruna binmek" ister. Ruhunun derinliklerini yansıtan bu hikâyenin son satırlarında derin bir hasretin acılarıyla yüklü iç çekişlerini hissederiz:

"İstanbul! Senin o gazetelerde gece elbiseyle gidileceği ilan edilen yeni eğlence yerlerini, yeni gazinolarını, lidolarını istediğim yok; ben, orada bir Hukuk talebesi iken kitabımı alıp çalışmaya gittiğim Gülhane parkına

yine gidip, o eski sıraya oturmak istiyorum. Ben, senin Ada vapuruna değil, sevdiklerimin mezarlarını ziyaret etmek üzere o mütevazi Eyüp vapuruna binmek istiyorum. İstedğim, o, kalabalığı ile beraber ruhu da değişmiş Be-yoğlu'nda eğlenmek değil, ben ruhuma denk, fakat İstanbul'un sokaklarında, serin bir sonbahar gününü bir harman gibi sarınarak sadece yürümek istiyorum." (32)

Ziya Osman, ömrü tamam olup vâdesi dolunca hayatı boyunca hasretini duyduğu Eyüp mezarlığında toprağa verilir. Tarih 29 Ocak 1957. Bir kış günü dostları onu Şişli Camii'nden alıp şiirlerinde ve hikâyelerinde sevgiyle andığı Eyüp Sultan'a getirirler. Camiden geçirip mezarlığa yönelirler ve ömür boyu rüyalarına giren sevgili annesinin yanına 31 Ocak'ta defnedirler. "Ölüm şairi"nin ölümü, dostları edebiyatçıları büyük kederlere sevkeder. Behçet Necatigil Ziya Osman'ın ölümünü ve toprağa verilmesini şu duygularla tasvir eder:

"Ziya Osman, 31 Ocak'ta toprağa verildi. 'Eski Bir Evde olmak, orda Eyüpsultan'da' diyordu. Hayatla ölümü iç içe yaşamış, beyaz şiirler şairi, özlediği yerde, özlediği eve göçtü. Kar yağıyordu, temiz-beyaz. Ve serviler, kara nuranilikleri içinde bir kandil gecesine hazırlanıyorlardı. Hayatı beyaz, ümitleri beyaz, imanı beyaz, aziz şair için, böyle dini bir günde, bir kandil gününde, ötedünya çiçekleri karların altına anneciğinin yanına gömülmek, ömrü boyu özlediği en Tanrısal saadetti her halde. Tanrıdan bunu istemiş, istediği oldu." (33)

Ve ne acıdır ki Eyüpsultan'ın bu kara sevdalı şairinin bugün mezarı bilinmiyor. Dahası, mezarının kayboluşu hiçbir gazeteye, radyoya, televizyona haber konusu olmuyor. Bu hazin ve kederli bir tecelli, fakat Ziya Osman'ın eserlerinin yeniden basılması, bütün yazılarının toplanarak yayınlanması, hakkında yazılanların bir kitapta toplanması ve ona dâir önemli toplantıların yapılarak gündeme gelmesi ise bizim için bir gerçek teselli!...

ŞAİRLERİN SEVDİĞİ SEMT

Eyüp, Cumhuriyet devrinin bağımsız şairlerinden **Fazıl Hüsnu Dağlarca**'nın şiirinde

(31) Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi, Ziya Osman Saba, Alkım Yayınları, 3. bs. İstanbul 2003, s. 172-174.

(32) a.g.e.

(33) Varlık dergisi, 15 şubat, 1957.

(34) Benden İçeri, Behçet Kemal Çağlar, Ajans Türk Matbaası, 1966, s. 33.

(35) Ağvan, İbrahim Minneoğlu, Hatipoğlu Yayınları, s. 82.

de yer alır. “Haliç” şiiri şairin semte ve yaşayanlarına bakışını bize göstermektedir:

*Eyübün oyuncakları, allı bebek, güllü canbaz
Halicin uzunluğunda hepsi*

....

*Haliç, ağırlığı gün artan tepsi
Eyüp'te Cuma, binlerce inanç, Tanrısına açılmış
avuçlar
Güvercinlerle çocuklarımız bir ak suda birleşmiş*

*Sonrada pazaryeri dayanmış karpuz karpuz,
balık balık ulu tapınağa dek*

*Sonra ayakkabı boyacıları, sandıkları sarıdan
pembeye, binlercesi birden*

Halicin yeni çağını yaratır hepsi

Haliç bir uzun tepsi,

*Eyübün yaşlı kadınlar parkında düşünür nurdan
nineler,*

*Sırtlarda ölümlerle birlikte, İstanbul'u görmek
Geçmişin kaçıışı duyulur, duyulur geleceğin
ayak sesleri titrersiniz*

Ağız ağız ekmek tadında bir savaşı,

Halicin güzelliğinde hepsi.

Modern Türk şiirinin ustalarından İlhan Berk de Eyüb'ü mısralarında diline dolar:

Ve Eyüp'e bakıyorum.

Eyüp'te su suya benziyor

Bir ev bir eve. Bir yaprak bir yaprağa.

Ve incecik çiziyor geceyi bir kâğıt bir ağaç

Ve eski yeşil denilen bir yeşil

Ve bir su çarkı

Cumhuriyet dönemi şairlerimizden **Sunullah Arsoy** ve **Edip Ayel**'in “Eyüp” isimli şiirleri vardır. **Behçet Kemal Çağlar** ise “Eyüp'te Akşam” şiirini yazmıştır: “Cennet bahçesinden bugüne kaldık/Çatlayan bir narla renkli ortalık” diyerek semti tasvir eden şair, Eyüp'e hâkim olan dinî dokunun biraz da servilerden kaynaklandığına işaret eder: “Servi boylu yatmış yere upuzun/ Servi ekler başı ucunda mahzun.” Kabirler ve burada yatanlar hakkında bir hayli orijinal teşbihler yapan Behçet Kemal'e göre servilerin bir bekçi gibi beklediği “servi boylu”ların yattığı mezarlar bu semtin silüetini oluşturmuştur. Bir mezardan söz ederken “Sahibi secdede bir mermer kavuk” der. Kabrin tepesindeki ka-

vuğun sahibinin secdeye varması, ölümün Allaha bir boyun eğişi ve ona teslim oluşu demektir. Şair, bu şiirinde “Canla taş kesilmiş, taşlar dirilmiş” derken, aslında her şeyin yer değiştirdiğini vurgulamak ister. Çağlar, mezarlıktaki hareketliliği bir secde hâline hazırlık olarak görür: “Başlarında ‘Eyyüp’ görünmez önder/ Gelmişler bu akşam vecde/ Güzelin önünde etmeye secde” derken Ebâ Eyyübel Ensarî'nin öncülüğündeki bütün ölümlerin “Güzel” olarak tanımladığı Allah'ın önünde secde etmeye hazırlandığını anlatmak ister. Artık “serviler cemaat, çınarlar imam” olmuştur ve toplu bir ibadet, bir kıyam hareketi meydana gelmiştir:

Serpilince uzak minarelerden

Taş kesilmiş eller doğrulur yerden

Dik başlar sessizce toprağı bulur

Eğik taşlar yavaş yavaş doğrulur.

Şair mezarlıkta geçirdiği akşam kabirlerde yatan ölümlerin âdeta dirildiği duygusuna kapılmıştır. Çünkü, uzaklardan gelen ezan sesleri, kabristana egemen bir uhrevî hava meydana getirmiştir. Bu yeniden hareketlilik adeta bir ba'sü ba'del mevdi, ölümden sonra bir dirilişi müjdelere. (34)

İstanbul'un en eski semtlerinden Eyüp uhrevî bir âlemin derin izlerini taşıdığı için bir çok şairin yanı sıra **İbrahim Minnetoğlu**'nun da şiirine konu olur. Şairin “Eyüp Sultan” isimli şiirine göre “Her köşesinde bir kubbe,/ Her sokakta bir türbe”si olan semt, “dula, yetime” teselli dağıtmaktadır. Eyüp Camii'ne ve türbesine kimi hastalığına şifa, kimi derdine deva, kimisi ise sadece Allaha dua etmek için gelmektedir şaire göre. (35)

Tabii ki Eyüp'ü anlatan şairler adını andığımız birkaç isimden ibaret değil.. Hisar grubunun en iyi şairlerinden **Mustafa Necati Karaer** de “İstanbul Olmak” şiirinde şehrin muhtelif semtlerini dolaşır. “Değişen belki boğazın suları,/ Ben İstanbul sabahında seni buluyorum/ Nasıl söylemeli bilmem ki aşağı yukarı: Ben İstanbul'a geldim mi, İstanbul oluyorum” dedikten sonra Bebek'te, Kavaklar'da, Beyoğlu'nda ve Üsküdar'da dolaşır.

Eyüp'e uğrar şair ve şöyle der:

*Beni Eyüp'e götürür bulutlar,
Belki onların da bir bildiği var.*

Adapazarı doğumlu olmasına rağmen, çocukluğu Eyüp'te ve Haliç çevresinde geçen **Nusret Karaca** "Ben Haliç'in Çocuğuyum" şiirinde fizikî olarak ayrılrsa da kopamadığı semti son derece lirik mısralarla anar:

*Ben
Haliç'in çocuğuyum
Eyüp'te büyüdüm.
Sütlüce'den Balat'a
Sandallarla ben geçtim
Ben
Haliç'in çocuğuyum
Orada
Erken çalardı fabrika düdüklüleri
İşçiler otururdu
Sirt sırta vermiş evlerde
İnsanlar yorgun kalkardı yataklarından
Biz çocuklar
Kana kana içerdik suları
Eyüp çeşmelerinden*

Şair, şiirine daha sonra şöyle devam eder:

*Ben
Haliç'in çocuğuyum
Aklımda hep Haliç
Eyüp Sultan'da kuşlar
Aolusunda dua eden annem
Dışarıda simitçiler
Bir babam kaldı orada
Bir de mezarda annem
Aklım hâlâ Haliç'te*

Günümüz şairlerinden **İrfan Çiftçi**, "Se-sim de İncir Ağacında" şiirinde farklı bir ses verir bu beldeye:

*Hayatımdan nefesin savaşa baba
Eyüpsultan'da öldüm bir öğlenin sirtında
Gurub boğumlarında titrerken
Rumeli türkülerinde baykuş telekleri büyüdü
O kızların yüzünde keman sesi sirtto
İncir çekirdeğini ağlatır kalbimizde*

Çiftçi şiirini şu mısralarla bitirir:

*Ay tutuldu fısilıyla
Gök ve yer tanla uyandı ancak*

Bismillahirrahmanirrahim.

Şemsi Belli de şiirinde Eyüp Sultan'ı anar:

*Takvimler değişti ama
Hiçbir şey değişmedi inan.
Eyüp Sultan'da dualar ediliyor*

Bedirhan Gökçe, "Ayasofya Garipti" şiirinde Eyüp'ten sık sık söz ederken, Eyüp'ün manevi kardeşleri mâbetlerden de sevgiyle bahseder:

*Dolaştım İstanbul'u sabaha karşı
Aşıyan, Eyüp Sultan, Kapalıçarşı
İçimdeki hüznle durdum önünde,
Ayasofya garipti, ben ağlamaklı.*

*Şimdi Eyüp'teyim ben, sabah namazı
Hiçbir yerde bulamam burdaki hazzı.
İndim Sultan Ahmet'e bir hüznü sardı,
Ayasofya garipti, ben ağlamaklı.
Gözlerim kan çanağı, çıktım dışarı,
Caminin tam önünde simitçi hacı.
Kan kırmızı o çayda yine o vardı,
Ayasofya garipti, ben ağlamaklı...*

Mehmet Arslan ise "Hilâle Açılan Kent" şiirinde bizi Eyüp semtinin tarihine taşır. Fethin rüzgârının yüreklerde başlattığı heyecanı ve tutuşturduğu yangını dile getirir. Şairin şiirinde fethin sesini ve nefesini duyuruz:

*Bir müjde çağlar ötesinde
Kokusunu taşıyan sahabe rüzgârları
Gezindi ufkunda suların, surların*

*Aştı yüzyılları delip gelen ses
Ulaştı gönülden gönüle bir sancak yarışı
Bu diyâr Ebu Eyyüb el-Ensarilere yâr.*

Eski İstanbul'u doya doya yaşayan, eski siyah beyaz filmlerinin hüznü ve gamlı sesi sinema aktörü **Sadri Alışık** "Merhaba İstanbul"um şiirinde adım adım dolaştığı İstanbul'dan renkli sahneler meydana getirir:

(36) Eyüp, Vecdi Bürün, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990, s. 5-6.

(37) Edebiyatımızın Güler yüzü, Mehmet Nuri Yardım, Çatı Kitapları, 2. bs. İstanbul 2003, s. 456.

(38) İbnü'l-Vakt, Afet Ilgaz, İz Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 86.

Bu benim dünyaya ilk gelişim

.....

Kundakla kefen arasında bir gün İstanbul İstanbul değişim

Merhaba Kızkulesi, merhaba Eyüp Sultan, Kanlıca, Şehremini merhaba!...

Bir İstanbul esiyor eski çocukluğumdan Ekşi bozalı Arnavut kaldırımları lapa lapa.

Yuşa'dan mı okunurdu o ezanlar, Hırka-i Şerif'ten mi?

Komşularımız kaptanlar Malta taşlı ikindilerden kalan

Hâlâ o beyaz gergeflerden mi?

Bir tarihi gömmüşler Karacaahmet'inde Üsküdar'ın

Ve mercan terliklerinde unutulmuş çarşafı kadınlar.

Şükri Kurgan'ın "İstanbul'un Sesleri"nde her semte bir misyon biçilir. Şişi "sarışın bir günah", Beyoğlu "çakırkeyf bir kahkaha"dır. Şairin Eyüp'e yakıştırması çok mâni-dâr: "Eyüpte güvercin dua sesidir".

NESRİMİZDE EYÜP SULTAN

Peki şairler Eyüp Sultan'ı şiirlerinde anlatır da hikâyeciler ve romancılar boş durur mu?.. Onlar da zaman zaman roman ve hikâyelerinde bu havasını sevdiklerini, uhrevî iklimine vuruldukları, âşinâsı oldukları semti bir vesile ile yâd eder, metinlerini onun renkgârenk çizgileriyle süslerler.

Bir kültür ve sanat adamı olan gazeteci yazar **Vecdi Bürün**, "Eyüp" isimli romanına bu tarihî semti anlatarak başlar. Romanın kahramanı, Eyüp mezarlığının ünlü yokuşunda büyük bir yolculuğa çıkar. Bu oldukça zorlu ve iç âlemlere yapılan bir seyahattir. Romanın üçüncü paragrafını okuyalım:

"Eyüp iskelesine yanaşınca, kayıkçıya bir yirmibeşlik uzatıp dışarıya atladı ve hızla yürümeye koyuldu. Karakolun önünden sapaarak Eyüp Camii'nin arkasına düşen dar yola girdi. Büyük türbelerin önünden geçerken, kapılarından birinin, orta kapının üzerinde tek cümlelik mermer kitabeye baktı. Karanlık mermer kabarıklığı halindeki yazıyı göremi-

yordu. Bununla beraber, yıllardır, çocukluğundan beri hemen her gün gördüğü yazı gözlerinin önünde duruyor gibiydi: "Küllü nefs'in zâikatül-mevt." (36)

Burada Vecdi Bürün'ün başrolde oynadığı ve birkaç sanatçıyla birlikte Eyüp'e yaptığı baskını hatırladım. Bir nüktenin ışığında Eyüp'e biçilen manevi değeri yansıtmaya bakımdan enteresandır. Aktarmak istiyorum:

"Vecdi Bürün, Galata Köprüsü'ndeki lokantada Eşref Şefik, Peyami Safa, Çallı, Orhan Veli, Burhan Toprak'la birlikte yemek yerler. Bürün'ün teklifi üzerine sabaha karşı Eyüp'e gitmek ve türbeyi ziyaret etmek isterler. Eyüp Camii avlusuna gelinir. Bekçi, bu saatte gelen kravatlı şık giyimli gruba yaklaşır. Vecdi Bürün, korkuyla yaklaşan bekçiye asker selamı veririr. 'Ben Ruh Devlet Bakanımym, teftişe geldim. Kaymakamı hemen çağır' der. Kaymakam maiyeti, polis ve bekçilerle apar topar gelir. Bürün, türbenin derhal açılmasını emreder. Türbe açılır, ziyaretler yapılır. Grup, daha sonra Kaymakam ve kolluk kuvvetlerine teşekkür edip vedalaşır, ardından Eyüp'ün karanlık sokaklarında kaybolurlar." (37)

Bir başka hikâyeci ve yazar **Afet Ilgaz** da Eyüp'e bigâne kalamayan edebiyatçılarımızdandır. "İbnü'l Vakt" isimli deneme kitabında "Yeni Ramazan" başlıklı yazısında eski ile yeni ramazanları mukayese eder. Burada kendisine sorulan "eski ramazanlar"ın yenilerinden şu farkları olduğunu belirtir:

"Bir kere ben o zamanlar çocuktum. Annem genç bir kadın, babam genç bir erkekti. Caddemizde altı katlı apartmanlar yerine iki katlı, küçük, ahşap evler sıralanırdı ve biz annemin arkadaşı, mahalleden kadınlarla birlikte, Eyüp Sultan'a yürüyerek giderdik. Annem, gene o mahalledeki kadınlarla, teravîh için semtin camilerine giderdi, hatta uzak camilere. Sabah namazları için de giderlerdi camilere. Şimdi bu günleri hasretle arıyor ve namazları mecburen evde kılıyor." (38)

Mustafa Miyasoğlu da "Yollar ve İzler"de mineli çalar saatin sesiyle kendini bulan insanların Eyüp Sultan'dan başlayan bir Anadolu seyahatini anlatır. Bayram tatilinde Mevlâna ziyareti için yollara düşen iki ailenin

serüveninde kimlik ve kişilik meseleleriyle birlikte, farklı izlerde hayatlarının mânâsını idrak etmeye çalışan insanların hikâyesidir anlatılan. (39)

Muhterem Yüceyılmaz ise “Haliç Hikâyeleri”nde yer alan “Eyüp Kassel Arası” isimli hikâyesinde uhrevî güzelliğine hayran olduğu bu semti tarihiyle, gelenekleriyle ve bugünkü durumuyla anlatır. (40)

ORHAN OKAY'IN BİR BAŞKA İSTANBUL'U

Günümüz edebiyatçıları, sadece şiir, deneme, hikâye ve romanlarında değil çoğu zaman hâtıralarında da da Eyüp'ü anarlar. Edebiyat tarihçisi Prof. Dr. **Orhan Okay**, “Bir Başka İstanbul” isimli eserinde çocukluğunun ve gençliğinin geçtiği İstanbul'u anlatırken oyuncakların merkezi olan Eyüp Sultan'ı minnetle ve huzurla yâd eder. Anlattığı Eyüp 1940'ların bir kenar İstanbul semtidir:

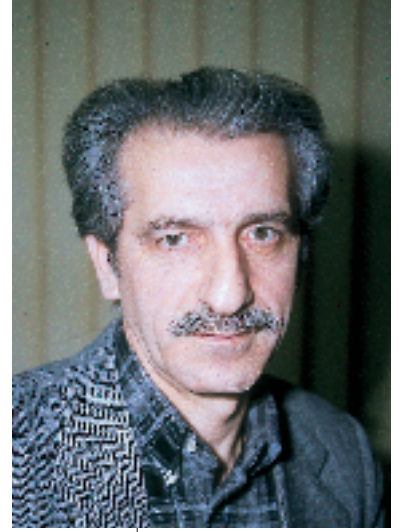
“Bizim imalât oyuncaklarımızın semti ise Eyüp'tü. Cuma günleri, hem Eyüp Sultan ziyareti için, hem de pazarı olduğundan birçok vesileyi de bir araya getirdiği için müsait bir gündü. O gün ziyareten sonra, kuşlara yem atılır, sakat olduğu için kuşları da göçemeyen ve bir ağaç kovuğunda yaşayan emektar topal leylek seyredilir, hemen caminin karşısındaki dükkânlarda paça yahut kebab yenir, yine epeyce meşhur olan Eyüp halkası alınır. Oyuncakçılar, Eyüp halka fırınının yanından başlar ve içeriye doğru uzanan dar bir sokağın iki tarafında devam ederdi. Bunların çoğu tahta oyuncaklar yapardı. Kapılarının önünde renkli beşikler, dört tekerlekli çekçek arabaları, avuç içi kadar büyüklükte atlı araba, sandal, fayton bazen bunların yine tahtadan atları, faytonların kumaştan yapılmış kapıları, kayıkların, Haliç'teki asıllarında çok sık görüldüğü gibi güneşlik tenteleri. Bu oyuncakçı dükkânlarından birinin kapısından içeri başınızı uzattığınız zaman içeride bıçak, keser, rende ve torna gibi aletlerle ağaç parçalarının nasıl şekillendiğini seyredebilirdiniz. Tahtadan yapılmış ve dönerken takırdayan rüzgâr fırıldakları, iki çubuk arasına gerilmiş ipe bağlı ve çubukları sıkıştırınca takla atan kar-

tondan hokkabaz, çubuğunu avuç içinde yuvarladığınız zaman ipe bağlı küçük tokmaklarıyla gürültü çıkaran davul biraz daha yakından dönemin geliştirilmiş oyuncaklarıydı. Bunlardan bana bir tahta tramvay alındığını senelerce kırılmadan kullandığımı biliyorum. Kalın ve muhkem tekerlekleri, pencereleri, hattâ tepesinde tel den yapılmış arşesiyle bayağı güzel bir tramvaydı.

Eyüp oyuncaklarından hatırlanmaya değer bir de düdüklü testiler vardı. Bunlar da bir karıştan küçük, üflendiği zaman su ile dolu veya boşken farklı şekilde ses çıkaran ve çok defa üzerinde Eyüp yazılı testilerdi. Bu oyuncakçıların vitrinlerinde ise deve derisinden yahut kartondan yapılmış Karagöz figürleri sıralanırdı.

Bu satırları yazarken yeni İstanbul rehberlerine baktım. Eyüp'te oyuncakçılar çıkmazı hâlâ görünüyor. Ama artık o ustalarla beraber bu gibi oyuncaklardan hoşlanacak çokuklar da kalmadı.” (41)

Eyüp edebiyatımızda en çok işlenmiş ve hakkında şiirler, yazılar kaleme alınmış semtlerdendir. İstanbul'un, hatta Türkiye'nin maneviyat kokan, uhrevi havası olan beldelerindedir. Bir eski zaman şehridir. Dolayısıyla Müslüman olan Türk şair ve yazarlarının bu semitten sıkça bahsetmesi, edebî eserlerinde, hâtıra ve mektuplarında anması normaldir. Burada sınırlı zamanımız olduğu için çok az kısmını yansıtabildiğimiz bu edebî metinlerin çoğu, mecburen tebliğin dışında kaldı. İyi bir araştırma sonucu bu metinler bütünüyle bir araya getirildiğinde “Türk Edebiyatında Eyüp Sultan” başlı başına eser olabilecek genişlikte ve zenginliktedir. Umulur ki, kültüre ve sanata çok değer veren ve bu yönüyle İstanbul Belediyeleri arasında temayüz eden Eyüp Sultan Belediyesi, böyle bir eseri hazırlatarak Türk edebiyatı tarihine ve milli kültürümüze kalıcı ve muhteşem bir armağan bırakmış olur.

Resim 10; Mustafa Miyasoğlu

(39) Yollar ve İzler, Mustafa Miyasoğlu, Ufuk Kitapları, İstanbul 2002.

(40) Haliç Hikâyeleri, Muhterem Yüceyılmaz, Ötügen Neşriyat,

(41) Bir Başka İstanbul, Prof. Dr. Orhan Okay, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2002, s. 106-107

Resim 11; Orhan Okay

